

Liber de definitionibus

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΟΡΩΝ.

Ὅροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, συλλεγέντες ἀπὸ τε Κλήμεντος καὶ ἐτέρων ὁσίων ἀνδρῶν καὶ μακαρίων Πατέρων· οὓς δεῖ πρὸ παντὸς ἐτέρου μαθήματος μετιέναι καὶ ἐνστηθίζειν, τὸν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ προΐστασθαι τοῦ Λόγου τῆς ἀληθείας βουλόμενον, καὶ πάντα ἄνθρωπον ὀρθοδόξως φρονοῦντα, καὶ πίστιν πρὸς Θεὸν τὴν εἰλικρινῆ ἐσχηκότα. Πρὸς δὲ ἀκριβεστέραν παράδοσιν ἐκεῖνο εἰδέναι χρή, ὅτιπερ πᾶν τὸ οἰονοῦν ζήτημα ἢ ἐρώτημα τρεῖς τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐξετάσεις ἔχει· οἷον τί ἐστὶ τὸδε πρᾶγμα, καὶ κατὰ τί εἴρηται τὸδε, καὶ (ὀσαχῶς) νοεῖται τὸ ὄνομα τὸδε. Καὶ ὅτε μὲν ἐρωτῶμεν, τί ἐστὶ τὸδε; πρόδηλον, ὅτι τὸν ὄρον ζητοῦμεν τοῦ πράγματος· ὅταν δὲ λέγωμεν, κατὰ τί εἴρηται τὸδε; τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος ἀπαιτοῦμεν. Ἦνίκα δὲ λέγομεν, ὀσαχῶς νοεῖται τὸ ὄνομα τὸδε; πρόδηλον, ὅτι πόσα ζητοῦμεν τὰ σημαίνόμενα τοῦ ὀνόματος. Ὁ γοῦν ἐκτὸς εἰδήσεως τῶν ὄρων δογματίζειν ἐπιχειρῶν οὐδὲν διαφέρει τυφλοῦ ὁδοιπόρου ὧδε κάκεῖσε πλαζομένου. Εἰρητέον τοίνυν τῶν προειρημένων τρόπων τριχῶς ποιῆσθαι τὴν ἐξέτασιν. Ὅρος τῶν ὄρων ἐστὶν ὁ πάντα μὲν ὀρίζων, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ὀριζόμενος· ὥστε μόνος ὄρος τῶν ὄρων ἐστὶν ὁ Θεός. Ὅρος ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Ὅροι δὲ λέγονται, ὡς ὀράσεις καὶ ὀφθαλμοὶ τῶν πραγμάτων τυγχάνοντες, καὶ ὡς διορίζοντες συντόμως τὴν τοῦ νοητοῦ δύναμιν. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν οὐσία ἐκ σαρκὸς καὶ ψυχῆς, καὶ λόγου καὶ αἵματος, καὶ στοιχείων, καὶ ἐτέρων πλειόνων συνισταμένη. Ἡμεῖς δὲ περιορίζομεν ταῦτα, καὶ συντόμως λέγομεν διὰ τοῦ ὄρου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Λέγεται καὶ πάλιν τὸ ἐντελὲς ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου ἀνορθοπεριπατητικόν. Συνέκοψαν δὲ οἱ ὀνοματοθέται τὴν πολυλεξίαν, καὶ ὀνόμασαν αὐτὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν συντομολογίαν. Ἀνορθοπεριπατητικὸν δὲ λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τὰ ἄλογα ζῶα περιπατοῦντα, κλίνοντα τὴν κεφαλὴν βλέπουσι κάτω πρὸς τὴν γῆν· ὁ δὲ ἄνθρωπος περιπατῶν βλέπει καὶ θεωρεῖ τὰ ἄνω. Ἐν συγκοπῇ δὲ ὀνομάζεται ἄνθρωπος. Πάλιν ἄνθρωπος λέγεται, διὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν τὸν ὦπα· τοῦτ' ἔστι διὰ τὸ ἄνω θεωρεῖν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν ἐνέργειαν. Ὁ γὰρ ὀφθαλμὸς καὶ ὁ νοῦς πάντοτε ἄνω ὄρα. Καὶ τούτου χάριν εἴρηται ὄρος· ὅτι περιορίζει καὶ συγκόπτει τὴν πολυλεξίαν, καὶ ποιεῖ σύντομον τὴν μακρολογίαν. Πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι καὶ ἀναρίθμητοι ὄροι περὶ παντὸς πράγματος. Ἐκ πολλῶν δὲ ὀλίγους τοὺς κυ 28.536 ριωτέρους ἐντάττομεν διὰ τὸ ράθυμον τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν τοῦτο γνωστότερον καὶ πιστευτέον, ὅτι ὁ φιλοπόνως πράττων τοὺς ὄρους ῥήτορας καὶ δεινοὺς πολὺ λόγους δυνήσεται εὐχερῶς ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐπιστο μίζειν. Ὅταν γὰρ ἐρωτηθεῖς, τί ἐστὶν ὄρος; καὶ κατὰ τί εἴρηται ὄρος; καὶ ὀσαχῶς νοεῖται ὄρος; ἀπορήσει ὁ ἐξ ἐναντίας πρὸς ταῦτα, καὶ καταισχύνεται λοιπὸν ὡς μηδὲν ἐπιστάμενος. Τρία εἰσὶ κατ' οὐσίαν ἀνθρώποις ἀγνώριστα καὶ ἀόριστα, Θεός, ἄγγελος, καὶ ψυχὴ, μόνῳ Θεῷ κατ' οὐσίαν γνωριζόμενα. Τί ἐστὶν ὀριστόν; καὶ τί ἀόριστον; καὶ τί δυσόριστον; καὶ τί εὐόριστον; Ὅριστόν ἐστὶν ἀνυπέρβητος στάσις· οἷον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, ἢ τοὺς ὄρους αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνουσα. Ἀόριστόν ἐστὶ τὸ μόνον ἄκτιστον, ὁ Θεός. Δυσόριστόν ἐστὶ τὸ κτιστόν καὶ ἀόριστον· οἷον ἄγγελος, ψυχὴ, καὶ δαίμων· ἢ δυσόριστόν ἐστὶ τὸ μὴ

καθόλου, ἀλλ' ἐκ μέρους γινωσκόμενον· οἶον τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. Εὐόριστόν ἐστι τὸ ψηλαφώμενον καὶ θεωρούμενον· οἶον ἄρτος καὶ τὰ ὅμοια. Τί ἐστι Θεός; καὶ κατὰ τί εἴρηται Θεός; καὶ ὅσαχῶς νοεῖται Θεός; Θεὸς μὲν ἐστὶν οὐσία ἀναίτιος καὶ πάσης οὐσίας αἰτία ὑπερούσιος· καὶ λέγεται ἀπὸ τοῦ θέειν, ἥτοι τρέχειν. Τὸ τρέχειν δὲ μὴ τὴν ἀπὸ τόπου νοητέον εἰς τόπον μετάβασιν, ἀλλὰ τὸ τὴν προνοίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ πάντα διήκειν· ἢ ἀπὸ τοῦ αἴθειν ἥτοι καίειν· ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ διαφεύγει δύναμιν. Δισσῶς δὲ λέγεται ἢ Θεὸς προσηγορία παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, φύσει καὶ χάριτι. Ὁ μὲν Θεὸς φύσει καὶ οὐσία ἐστὶ Θεός· χάριτι δὲ καὶ θέσει λέγονται θεοὶ καὶ οἱ δίκαιοι. Καὶ γὰρ ἡ Γραφή λέγει· «Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου.» Εἴρηται δὲ Πατὴρ, ἢ ὡς τὰ πάντα τηρῶν, ἢ ὡς τοὺς οἰκείους παῖδας τηρῶν καὶ στηρίζων οἷα πατὴρ. Υἱὸς δὲ λέγεται, ὡς ἂν εἴποις· Οἶος ὁ Πατὴρ τὴν οὐσίαν, τοιοῦτος καὶ ὁ Υἱός· εἴτε ἐξ ἀκτίστου ἄκτιστος, εἴτε ἐκ θνητοῦ θνητός. Πνεῦμα δὲ εἴρηται, ὡσανεὶ πᾶν νεῦμα, ὀξέως πάντη νεῦον καὶ κινούμενον. Εἴρηται δὲ πνεῦμα ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τετραχῶς, Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, πνεῦμα ἢ ψυχὴ, πνεῦμα ἄνεμος· ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ νοῦς εἴρηται πνεῦμα. Αἰδίον ἐστὶ τὸ ἀεὶ διάγον. Καὶ τὸ μὲν αἶδιον οὐ λέγεται καὶ ἄναρχον· τὸ δὲ ἄναρχον λέγεται καὶ αἶδιον. Ἄναρχον δὲ λέγεται τὸ μὴ ἔχον ἀρχήν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Θεός. Διὸ καὶ ἄναρχος λέγεται καὶ αἶδιος, τουτέστιν ἀτελεύτητος. Οἱ δὲ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ οὐ λέγονται ἄναρχοι· ἀρχὴν γὰρ ἔλαβον καὶ ἐκτίσθησαν παρὰ Θεοῦ. Λέγονται δὲ αἶδια, ἐπειδὴ μέλλουσιν ἀθάνατα ζῆν. 28.537 Ἰδίωμα λέγεται τὸ ἰδίως ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει, ἐν ἑτέρᾳ δὲ οὐσίᾳ μηδαμῶς ὑπάρχον· ὡσπερ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ τὸ γελαστικόν. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ γέλως ἐν ἄλλῃ οἷα δήποτε φύσει. Τί λέγεται φύσις; Φύσις εἴρηται, διὰ τὸ πεφυ κέναι καὶ εἶναι, ὡσπερ καὶ οὐσία, ὡς οὐσα καὶ ἐν ἄλλῃ θείᾳ γνωριζομένη. Φύσις πάλιν εἴρηται, διὰ τοῦ φύειν καὶ βλαστάνειν. Φύσις καὶ οὐσία καὶ γένος καὶ μορφή ἐν ἐστὶ. Πρόσωπον δὲ καὶ χαρακτήρ καὶ ὑπόστασις καὶ ἰδικόν καὶ ἄτομον ἐν καὶ αὐτὸ ὑπάρχει. Ἄλλο γὰρ φύσις καὶ ἄλλο ὑπόστασις. Ἐὰν οὖν εἴπῃ σοὶ τις ὅτι Ἐπὶ τῆς θεότητος πόσας φύσεις ὁμολογεῖς; εἰπέ μίαν, ὑποστάσεις δὲ τρεῖς. Ἐὰν δὲ εἴπῃ σοὶ ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, πόσας φύσεις ὁμολογεῖς; εἰπέ δύο· μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τὰς δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἔσχεν ἀτρέπτους καὶ ἀκε ραίους, τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν μιᾷ ὑποστάσει, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος γνωριζόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει ὁμολογοῦμεν τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεολογίας μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν τῆς ἁγίας Τριάδος, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος μία φύσις ἐστὶ, καὶ μία οὐσία, καὶ μία ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ δύναμις· τρεῖς δὲ ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες, καὶ τρία πρόσωπα· τουτέστι Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Μία θεότης ἐστὶν ἐν τρισὶ προσώποις γνωριζομένη. Δέον οὖν καθολικώτερον εἰπεῖν τί ἐστὶν οὐσία, καὶ τί ἐστὶν ὑπόστασις. Ἡ μὲν οὐσία, καὶ τὸ γένος, καὶ ἡ φύσις, καὶ ἡ μορφή, ὡς εἴρηται, μία ἐστὶ· τὸ δὲ πρόσωπον καὶ ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἰδικόν, ἐν ἐστὶ. Καὶ γὰρ ἡ φύσις δύο ναται ἔχει ἐν ἑαυτῇ πλείους τὰς ὑποστάσεις. Καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ἐξ ἐνὸς σώματος ὄντες καὶ μιᾶς πνοῆς πάντες, μιᾶς ἐσμεν φύσεως καὶ οὐσίας. Ὑποστάσεις δὲ πολλαί. Καὶ γὰρ ὑπόστασις διὰ τοῦτο λέγεται, ἀπὸ τοῦ στήκειν τῇ οὐσίᾳ. Καὶ ἡ μὲν φύσις καὶ ἡ οὐσία λέγεται καθολικὴ, ἡ δὲ ὑπόστασις μερικὴ. Καθολικὸν δὲ λέγεται τὸ καθ' ὅλου πάντα περιλαμβάνον καὶ περιέχον· μερικὸν δὲ τὸ ἔχον μέρος τι οὐσίας. Οἶον, ἐὰν εἴπῃς, Ὁ ἄνθρωπος, ἰδοῦ

εἶπας πάντα ἄνθρωπον· καθολικὸν γάρ ἐστι τοῦτο καὶ οὐσιῶδες, καὶ πάντες ἄνθρωποι λέγονται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰσίν. Εἰ δὲ εἴπης, Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἢ ὁ Ἰωάννης, τότε ἓνα ἄνθρωπον ἐσήμανας, ὅτι μερικὸν ἐστι τοῦτο. Τὸ γὰρ κοινὸν ἐστι, ἐὰν εἴπης, Ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζονται. Τὸ δὲ μερικὸν ἐστι ἐκάστου τὸ ὄνομα. Ἀρμόζει καὶ τοῦτο τὸν θέλοντα γινῶναι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ἵνα γινώσκῃ, ποῖόν ἐστι τὸ μερικὸν, καὶ ποῖον καθόλου. Οὐ γὰρ μόνον ἐπ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐρανίων καὶ ἐπιγείων, τοῦτό ἐστιν εὐρεῖν. Καὶ εἴπωμεν φανερώ τερον· ἀναγκαῖα γὰρ εἰσι ταῦτα τοῖς μέλλουσιν ἐκζητεῖν. Λέγομεν δὲ οὕτως. Ἐὰν εἴπης, Ὁ ἄγγελος, ὅλην τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων ἐσήμανας· κοινὸν γάρ ἐστι τοῦτο τὸ ὄνομα τοῖς ἀγγέλοις καὶ οὐσιῶδες, 28.540 καὶ πάντες ἄγγελοι λέγονται. Ἐὰν δὲ εἴπης, Ὁ Μιχαήλ, ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν εἶπας, τουτέστιν ἓνα ἄγγελον. Φύσις γὰρ λέγεται ἡ ἀγγελότης· ὑπόστασις δὲ ἐστὶν ἐνὸς ἐκάστου ἀγγέλου προσηγορία. Καὶ γὰρ φύσις ἐστὶ μία κοινὴ ἢ ἀνθρωπότης, ὑποστάσεις δὲ Πέτρος, Παῦλος καὶ Θωμᾶς, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα καὶ οἱ χαρακτῆρες. Ἡ οὖν φύσις ἐστὶν ἡ κυρία καὶ γεννητικὴ τῶν ὑποστάσεων. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἐροῦμεν· ἐὰν εἴπης· Καλὴ φύσις ὁ ἄγγελος, ὅλην τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἐσήμανας. Ἐὰν δὲ εἴπης· Μέγας ἐστὶν ὁ Γαβριήλ, ὑπόστασιν μίαν ἐκ πάντων εἶπας. Καὶ ἐὰν εἴπης, Τὸ πετεινόν, ἰδοὺ τὴν οὐσίαν πᾶσαν ἐδήλωσας τῶν πετεινῶν· ἐὰν δὲ εἴπης, Ἡ περιστέρα, ἡ τρυγὼν, ἡ ἀηδὼν, ὁ ταῶς, καὶ ὁ κύκνος, ἰδοὺ ταῦτα ὑποστάσεις εἰσίν. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν καὶ ἐμψύχων ἀρμόζει ὁ αὐτὸς τῶν ὄρων καὶ νῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης ἀψύχου καὶ ἀναισθήτου καὶ ἀκινήτου φύσεως· οἷόν τι λέγω, ἐὰν εἴπης, ὅτι Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ἰδοὺ πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν φωστήρων ἐσήμανας. Αὕτη λοιπὸν ἡ οὐσία τέμνεται εἰς τὰς ὑποστάσεις αὐτῆς· μερίζεται γὰρ εἰς ἥλιον, εἰς σελήνην καὶ εἰς ἀστέρας, εἰς λύχνους, εἰς κηρούς, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἀνέμων· ἐὰν εἴπης, Πνεῦμα, πᾶσαν τὴν φύσιν τῶν ἀνέμων ἐσήμανας. Εἰ δὲ εἴπης, Νότος, ἡ βορρᾶς, ἡ εὐροκλύδων, αὗται ὑποστάσεις εἰσίν. Πάλιν ἐὰν εἴπης, Τὸ δένδρον, πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν δένδρων ἐσήμανας· εἰ δὲ εἴπης, Ἡ συκῆ, ἡ καρύα, ἡ κασταναία, ἡ ἀμυγδαλῆ, μίαν ὑπόστασιν εἶπας τῶν δένδρων. Πάλιν ἐὰν εἴπης, Τὸ ὕδωρ, ὅλην τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων εἶπας· ἐὰν δὲ εἴπης, Ἡ θάλασσα, ἡ λίμνη, τὸ φρέαρ, ἡ πηγή, μίαν εἶπας τῶν ὑδάτων ὑπόστασιν. Πάλιν ἐὰν εἴπης, Ὁ ποταμὸς, τοὺς ποταμοὺς πάντας εἶρηκας· εἰ δὲ εἴπης, ὁ Μαίανδρος, ὁ Εὐφράτης, ὁ Νεῖλος, τότε τῶν ποταμῶν εἶπας μίαν ὑπόστασιν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως οὕτω χρὴ πάντα διερευνᾶν, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐγράφησαν διανοεῖσθαι καὶ ἐπιγινώσκειν, καὶ διακρίνειν τί ἐστὶ φύσις, καὶ τί ἐστὶν ὑπόστασις. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ τῶν πραγμάτων· ἡ δὲ ὑπόστασις μέρος ἐστὶ τῆς φύσεως. Ἄν ἀγκαῖα γὰρ ταῦτα τοῖς θέλουσιν ἀκριβῶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιγινώσκειν καὶ ἐρευνᾶν. Περὶ θελήματος, καὶ ιδιώματος, καὶ ἐνεργείας, καὶ περὶ ἐνώσεως καὶ ὁμοουσίου. Τί ἐστὶ θέλημα; Θέλημά ἐστὶν οὐσίας νοερᾶς καὶ λογικῆς ἔφσεις πρὸς τὸ καταθύμιον. Πᾶν γὰρ νοερὸν, πρόδηλον, ὅτι καὶ θελητικὸν ὑπάρχει· θέλημα γὰρ λέγεται, κατὰ τὸ θέειν λίαν, ἢ τοῦ θελητοῦ λῆμμα, ἢ ὡς κράτημα. Τριχῶς δὲ θεωρεῖται τὸ θέλημα, θεϊκόν, ἀγγελικόν, καὶ ψυχικόν· ἐπειδὴ αὗται αἱ τρεῖς φύσεις μόναι εἰσὶ θελητικάι. Τριχῶς δὲ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ εὐρίσκομεν τὸ θέλημα λεγόμενον, θεϊκόν, τὸ φυσικόν ἢ τὸ μέσον, καὶ τρίτον τὸ σαρκικόν, ὅπερ σημαίνει τὸ διαβολικόν. Θέλημα θεϊκόν ἐστὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ. Θέλημα δὲ φυσικόν ἢ ἐργασία τοῦ Θεοῦ θελήματος. Θέλημα δὲ σαρκικόν ἢ παρακοὴ τοῦ Θεοῦ νόμου.

Ταῦτα τὰ τρία θελήματά εἰσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον θέλημα φυσικόν, ὅπερ λέγεται κοινὸν πᾶσιν ἀνθρώποις. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ 28.541 φιλόζων. Πάντες γὰρ οἱ ἀνθρώποι φιλοῦσι τὴν ζωὴν, καὶ τὸ ὄρᾶν τὸ φῶς. Ἴδου καὶ τὸ κοινὸν θέλημα. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα θελήματα ἐν ἡμῖν, ἅπερ καλοῦνται γνωμικά. Ἄλλος μὲν γὰρ ἀνθρώπος θέλει ἰδιάζειν, ἄλλος γεωργεῖν· καὶ ἄλλος μὲν πλέειν, ἄλλος δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ ἄλλος ὀδεύειν, ἄλλος γρηγορεῖν, καὶ ἄλλος ὑπνοῦν, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως· πολλὰ γνωμικά θελήματα ἔχομεν οἱ ἀνθρώποι. Ἐν δὲ φυσικόν θέλημα ἔχομεν πάντες, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ζωὴν, ἥτοι τὴν ἀθανασίαν, ἣν ἐλάβομεν ἐξ ἀρχῆς. Τί λέγεται ἰδίωμα. Ἰδίωμα λέγεται διὰ τὸ ἴδια εἶναι ἅμα· ἀχώριστοι γὰρ εἰσὶ τῶν φύσεων καὶ τῶν ὑποστάσεων αἱ αὐτῶν ιδιότητες. Ἰδίωμά ἐστὶ τὸ ἐν τινὶ φύσει ἰδικῶς γνωριζόμενον καὶ ἐν ἑτέρᾳ μὴ εὐρίσκόμενον. Οἷόν τι λέγω· Ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ τὸ προαιώνιον, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀπερίγραπτον, ἅτινα οὐχ ὑπάρχουσιν ἐν ἄλλῃ οἷᾳ δῆποτε οὐσίᾳ. Ἰδίωμά ἐστὶ τοῖς ἀγγέλοις τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, τὸ ὑμολογικόν, τὸ ἀσίγητον. Ἰδίωμα δὲ ἀνθρώπου κυρίως τὸ σύνθετον ἐκ θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως, ἐν ἄλλῃ οἷᾳ δῆποτε οὐσίᾳ μὴ γνωριζόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶ φυσικὰ ἰδιώματα· ἕτερα καὶ ὑποτακτικά, οἷον λευκότης, μελανία, μακρότης, κολοβότης, γλαυκότης, γοργότης, νωθρότης, καὶ τὰ ὅμοια ἅπερ οὐκ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις εὐρίσκονται. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώποι γοργοί, οὐδὲ πάντες ξανθοί. Τὰ δὲ φυσικὰ ἰδιώματα ἐξ ἴσου καὶ ἐν παντὶ τῷ εἶδει εὐρίσκονται· πάντες γὰρ οἱ ἀνθρώποι βροτοὶ ὁμοίως εἰσὶ, καὶ θνητοὶ, λογικοὶ, πλατυδύμοι, ὀρθοπεριπατητικοί. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα, ἅπερ οὐ λέγονται κυρίως ἰδιώματα, ἀλλὰ συμβεβηκότα. Ταῦτα δὲ γίνονται καὶ ἀπογίνονται· οἷον ἡ νηπιότης, ἡ ὑγεία, ἡ νόσος, ἡ θερμότης, ἡ ψυχρότης· καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ παραλλαγῆναι δυνάμενον συμβεβηκὸς λέγεται. Περὶ ἐνεργείας. Ἐνεργεία ἐστὶ, καθάφησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἡ φυσικὴ ἐκάστου δυνάμις τε καὶ κίνησις. Καὶ γὰρ ἕκαστον οὐσιῶδες ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ἐνεργείαν· οἷον τὰ νοερὰ τὴν νόησιν, τὰ αἰσθητικὰ τὴν αἴσθησιν, τὰ κινητὰ τὴν κίνησιν, τὰ πετεινὰ τὴν πτήσιν, τὰ νηκτὰ τὴν νῆξιν, τὰ βλαστικά τὴν βλάστησιν, τὰ ἐρπυστικά τὴν ἔρπυσιν, τὰ φωτιστικά τὴν ἔλλαμψιν, τὰ γεννητικά τὴν γέννησιν· ἅπερ πάλιν, ἀναιρουμένης τῆς ἐνεργείας, ἀναιρεῖται καὶ ἀπόλλυται καὶ ἡ αὐτοῦ φύσις. Ἀναιρουμένης γὰρ τῆς καύσεως, σβέννυται τὸ πῦρ· ἀναιρουμένης τῆς κινήσεως τοῦ ζώου, ἀπόλλυται τὸ ζῶον· ἀναιρουμένης τῆς νοήσεως, ἀπόλλυται τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ λογικόν αὐτῆς. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ τινες διάφοροι φύσεις στερούμεναι τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἑτέρας ἐνεργείας τίκτουσιν. Οἷον ὁ λίθος καιόμενος, καὶ ἀπόλλυσι τὴν φυσικὴν ἐνεργείαν, καὶ γίνεται 28.544 ἄσβεστος, καὶ καυστικὴν ἐνεργείαν κέκτηται. Καὶ ἡ κέδρος ὁμοίως στερεῖται μὲν τῆς βλαστικῆς ἐνεργείας, καὶ ἰαματικὴν κέκτηται, ἀναιρετικὴν ποιῶσα τῶν σκωλήκων τὴν κεδρίαν. Δεῖ οὖν τοὺς ἐχέφρονας τὰς τῶν ὄντων προσηγορίας σκοπεῖν, καὶ ἀνακρίνειν, ὡς ἂν δύναιτο εὐρεῖν, πόσας πλείους ἀπάσης ὑπάρξαι προσηγορίας ἐνεργητικῆς, ἀλλ' οὐ φυσικῆς ὄνομασίας ἔχουσιν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ταύτας λαβοῦσαι καὶ ἔχουσαι καὶ λεγόμεναι. Καὶ γὰρ, ὡς προειρήκαμεν, καθὼς ὀνομάζεται Θεὸς ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν τὰ πάντα, καὶ ἄγγελος ἐκ τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ διακονίας, καὶ ἀνθρώπος ἀπὸ τοῦ ἄνω θεωρεῖν τὸν ὅλον· οὕτω καὶ τοῖς λοιποῖς· καὶ γὰρ παρθένος λέγεται, διὰ τὸ θανατοῦν τὴν πύρωσιν τῆς σαρκός· καὶ περιστέρα διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι πέτεται στεφάνως· καὶ ἔλαφος διὰ τὸ ἐλεῖν τοὺς ὄφεις· χελιδὼν, διὰ τὸ τὰ χεῖλη δονεῖν ἐν τῷ λαλεῖν· ὄφις, τουτέστιν ὁ φῶς ἥτοι ὁ λαλήσας πρὸς τὴν εὐάν ποτέ· δορκὰς, ἐκ τοῦ

ὀξέως δέρκειν, ἢ ὡς ὄρα· τρυγῶν ἢ τηροῦσα τὴν γονὴν, ἤτοι τὸ οἰκεῖον γένος· ἀηδῶν, διὰ τὸ ἀεὶ ἄδειν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι· γῦψ, διὰ τὸ γυρεύειν ὕψη· ἵππος, ἐκ τοῦ ἵππασθαι τοῖς ποσίν· ἀετὸς ἀείετος, διὰ τὸ πολλάκις ἀνακαινίζεσθαι καὶ πολλὰ (ἔτη) ζῆν· πετεινὸν, τὸ τὴν πτέρυγα τεῖ νον· ποταμὸς, ὡς πότιμον ἔχων ἐνεργεῖαν· χεῖμαρ ῥος, ὅτι ἐν χειμῶνι ῥεῖ· φύσις, ἐκ τοῦ φύειν τὰς ὑποστάσεις· βοτάνη, διὰ τὸ βαδίζειν ἄνω· ὡσπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἄνω θεωρεῖν, ἢ ὡς βλέπειν. καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς προσηγορίαν· ψύχειν γὰρ τὸ ζωοποιεῖν λέγεται· διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ζωοποιῶς ἐνεργείας ψυχὴ λέγεται, διὰ τὸ σῶμα ζωοποιεῖν· καὶ ἕτερα δὲ μυρία ἐστὶν, ἃ παρίεμεν, ἵνα μὴ λέγωμεν πάντα κατὰ τὰς οἰκείας προσηγορίας. Περὶ ἐνώσεως. Τί ἐστὶν ἐνωσις; καὶ ποσαχῶς νοεῖται ἡ ἐνωσις; Ἐνωσις μὲν ἔστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομὴ· ἐνωσις δὲ εἴρηται διὰ τὸ ἐνώσαι, τουτέστι συνωθῆσαι καὶ μίξαι τὰ πράγματα. Πενταχῶς δὲ λέγεται ἡ ἐνωσις, συγχυτικὴ, διαιρετικὴ, σχετικὴ, θετικὴ, καὶ ἡ ἀγία ἐνωσις τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἴρηται. Καὶ ἐνωσις μὲν συγχυτικὴ λέγεται, ὡς ἡ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος. Διαιρετικὴ δὲ, ὡς ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. Σχετικὴ δὲ, ὡς χρυσοῦ πρὸς χρυσόν. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἐνωσις ὑπὲρ ταῦτα καθ' ὑπόστασιν εἴρηται. Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἐνωσις ἐστὶν ἡ ἀυθύπαρκτος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἀγίας Θεοτόκου τῶν δύο φύσεων συνδρομὴ; οὔτε γὰρ τὸ σῶμα πρὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπέστη ἐκεῖ, οὔτε ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ σὰρξ ἅμα, καὶ Θεὸς Λόγος ἅμα. Σὰρξ ἔμψυχος λογικὴ ἐν αὐτῷ ὑπέστη, καθάπερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας συλλήψεως, ἀυθύπαρκτος ἡ ψυχὴ συντρέχει τῷ σώματι. Οὔτε γὰρ σῶμα καθ' 28.545 ἑαυτὸ συνίσταται, οὔτε ἡ ψυχὴ προϋπάρχει τοῦ σώματος, προτύπως οὔσα τῆς ἐνώσεως τοῦ Κυρίου. Περὶ ὁμοουσίου. Τί ἐστὶν ὁμοούσιον, καὶ κατὰ τί εἴρηται ὁμοούσιον; καὶ ὁσαχῶς τὸ ὁμοούσιον; Ὅμοούσιόν ἐστὶ, τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἀπαραλλάκτως ὑπάρχον. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται ὁμοούσιον, ὅτι τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν κέκτηται. Πενταχῶς δὲ εἴρηται ὁμοούσιον καὶ ὁμογενές, καὶ συγγενές, καὶ ὁμοφυές, καὶ ὁμόφυλον. Ὅμοούσιον δὲ ἐστὶ, τὸ ὄν ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ, ἔχον δὲ τινα διαφορὰν, οἷον λίθος σαθρός, καὶ λίθος σκληρός· εἰσὶ δὲ ὁμοούσιοι, τουτέστι μιᾶς οὐσίας. Ἔστι δὲ καὶ ξύλον φοίνικος, καὶ ξύλον ἐβένου· ὁμοίως καὶ σὰρξ καμήλου, καὶ σὰρξ ἰχθύος. Ταῦτα δὲ λέγονται ὁμοούσια, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶν. Ὡσπερ πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς οὐσίας εἰσὶν· ἔχουσι δὲ διαφορὰν τὸ εἶναι, ἕτερος μακρὸς, καὶ ἕτερος κολοβός· ἄλλος δυνατὸς, καὶ ἄλλος ταλαίπωρος. Ἄλλ' ὅμως μιᾶς οὐσίας εἰσὶ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος. Ἐτεροούσιον δὲ λέγεται, τὸ ἐτέρας οὐσίας ὑπάρχον, καὶ μηδὲ ὅπως τῷ ἐτέρῳ προσοικόν, ἀλλὰ παντελῶς ἀλλότριον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐκείνου ἀνόμοιον, οἷον ὕδωρ καὶ πῦρ· ἄλλη γὰρ οὐσία τοῦ πυρός, καὶ ἄλλη τοῦ ὕδατος. Καὶ διὰ τοῦτο ἐτεροούσιον λέγεται, ὅτι ἐτεροφυές καὶ ἀλλογενές ὑπάρχει· ὡσπερ ἄνθρωπος καὶ Θεός, καὶ ἄγγελος, καὶ πηλὸς, καὶ ἥλιος, καὶ χλόη. Ταῦτα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον ἀνόμοιά εἰσι πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο καὶ ἐτεροούσια λέγονται· ὡσεὶ διὰ τὸ μὴ μετέχειν ἕτερον τῆς οὐσίας τοῦ ἐτέρου· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἐκείνου, ἐτέρου δὲ ἄλλη, καθὼς εἴρηται. Περὶ ψυχῆς καὶ νοός. Δισσῶς λέγεται ἡ ψυχὴ, μία μὲν ἡ ἄλογος, ἣτις ἐστὶ τὸ τῶν κτηνῶν· ἕτερα δὲ ἡ λογικὴ, ἣτις ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ μὲν τῶν κτηνῶν, ἐκ γῆς ἔλαβεν τὴν δημιουργίαν κατὰ Θεοῦ πρόσταξιν, ὡς ἡ θεία λέγει Γραφή· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἕρπετά ψυχῶν ζωῶν.» Ὡστε τὰ ζῶα ἐκ τῆς γῆς ἔλαβον τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο πρὸς τὰ γήϊνα μόνον ἔχουσι τὴν ὀρμὴν καὶ πᾶσαν τὴν ὄρεξιν, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ ἄνω. Πῶς δὲ

ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς εἶπωμεν. Ἔδωκεν ἡ γῆ κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ σάρκα τοῖς κτήνεσιν· ἡ δὲ σὰρξ πεποίηκεν αἷμα. Τὸ δὲ αἷμα γέγονε ψυχὴ κτηνώδης τῷ ζῳῷ, ὥστε πάλιν θνήξαντος τοῦ ζώου, τὸ αἷμα πεπηγὸς εἰς σάρκα μεταβάλλεται. Ἡ δὲ σὰρξ φθαρεῖσα, πάλιν ἀναλυομένη, γίνεται γῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοοῦσι, καὶ οὐ φρονοῦσι τὰ ἄνω. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῆς θείας ἐμπνεύσεως ἔσχηκε τὴν ψυχὴν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ θεῖα ἐπιγινώσκει, καὶ τὰ ἄνω διώκει, καὶ τὰ οὐράνια νοεῖ, καὶ λογικὸς ὑπάρχει καὶ ἔννους. Ἀλλὰ μηδεὶς ὑπονοεῖτω, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκεῖνο ἐγένετο ψυχὴ· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν. Εἰ γὰρ 28.548 ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα ψυχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τάχα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ψυχὴ ἔμελλεν εἶναι. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τί οὐκ ἔστι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, ὡσπερ ὁ Θεός; ἐκεῖνος γὰρ λέγει ὅτι· «Αὐτὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.» Ἡ δὲ ψυχὴ ποτε μὲν οὔσα μωρὰ, ποτὲ δὲ φρόνιμος· καὶ ποτε μὲν ἁμαρτωλὸς, ποτὲ δὲ δικαία· καὶ ἄλλοτε πιστὴ, καὶ ἄλλοτε ἄπιστος· καὶ ποτε μὲν ἀγνοοῦσα, ποτὲ δὲ γινώσκουσα· καὶ ποτε μὲν πρόθυμος οὔσα, ποτὲ δὲ ὀκνηρά. Ταῦτα ἔχουσα, πῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκεῖνο, ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λογικὴν καὶ νοεράν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ νοερῶς τὰ ἄνω φαντάζεται, καὶ τὰ ἐκεῖθεν ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ ποθεῖ, ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν δημιουργίαν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπίγειος οὔσα, τὰ ἐπίγεια μόνον ζητεῖ· διὸ καὶ συναποθνήσκει τῷ σώματι. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἢ ψυχὴ, αἰζίως ὑπάρχει καὶ ἀτελεῦτης. Ἔχει δὲ ἡ ψυχὴ τρία μέρη, λογικόν, θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Ἔχει δὲ ὁ ἄνθρωπος αἰσθήσεις πέντε σωματικὰς, καὶ πέντε ψυχικὰς· αἱ σωματικαὶ μὲν εἰσιν· ὄρασις, ἀκοή, ὄσφρησις, γεῦσις, καὶ ἀφή. Θεωρεῖται δὲ ἐν μὲν τῇ ὄρασει τὸ λευκὸν καὶ μέλαν, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ, τὸ ὀξύ καὶ τὸ βαρὺ· ἐν δὲ τῇ ὄσφρησει τὸ εὐοσμον καὶ δυσὼδες· ἐν δὲ τῇ γεύσει τὸ γλυκὺ καὶ πικρόν· ἐν δὲ τῇ ἀφῇ, τὸ σκληρὸν καὶ μαλακόν καὶ θερμὸν καὶ ψυχρόν· τῆς δὲ ψυχῆς τὰ αἰσθητήριά εἰσι ταῦτα· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἴσθησις. Λέγεται δὲ μιᾶς ἐκάστης αἰσθήσεως ὄργανον, αἰσθητήριον, ἀπὸ τοῦ τηρεῖν τὴν αἴσθησιν αἰσθητικὸν τὸ ζῶον. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι πᾶσα σὰρξ καὶ σῶμα λέγεται· οὐ πᾶν δὲ σῶμα, καὶ σὰρξ ὀνομάζεται. Καὶ οἱ ἀστέρες, σώματα ἐπουράνια λέγονται, οὐ μὴν καὶ σάρκες ἐπουράνιοι. Καὶ τὸ μὲν σῶμα διττῶς εἴρηται, σῶμα ὑλικόν, καὶ σῶμα λεπτόν. Καὶ τὸ μὲν ὑλικόν σῶμά ἐστι τὸ κρατούμενον διὰ χειρὸς, καὶ φθορᾶ καὶ θανάτῳ ὑποκείμενον· σῶμα δὲ λεπτόν ἐστι τὸ ἀκράτητον καὶ ἀψηλάφητον, οἷον τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, καὶ τῶν ἀστέρων· τὸ δὲ σῶμα τὸ παχὺ καὶ ὑλικόν, ὅπερ λέγεται σὰρξ, συνίσταται ἐκ τεσσαρῶν στοιχείων, ἐξ αἵματος, ἐκ φλέγματος, ἐκ χυμοῦ, καὶ χολῆς, ἢ ὡς ἐξ ἀέρος, γῆς, πυρὸς, καὶ ὕδατος· τουτέστιν, ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ὑγροῦ, καὶ ξηροῦ. Ὁ ἥλιος τὸ θερμὸν καὶ ζωτικὸν στοιχεῖον· ὁ ἀήρ τὸ θερμὸν καὶ ὑγρόν· ἡ γῆ τὸ ξηρόν· τὰ ὕδατα τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον τίκτει. Ταῦτά εἰσιν, ἐξ ὧν συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, μᾶλλον δὲ ἡ σὰρξ τοῦ ἀνθρώπου· διὸ καὶ μετὰ θάνατον πάλιν εἰς αὐτὰ ἀναλύεται. Περὶ φθαρτοῦ. Τί ἐστι φθαρτόν; καὶ κατὰ τί εἴρηται φθαρτόν; καὶ ὅσαχῶς εἴρηται φθαρτόν· 28.549 Καὶ εἴρηται μὲν φθαρτόν δισώως, σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Καὶ ψυχικῶς μὲν, ὅταν τις ἁμαρτάνῃ, λέγεται εἶναι διεφθαρμένος, καθὼς λέγει ἡ Γραφή· «Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἀνομίαις;» σωματικῶς δὲ λέγεται

τρισῶς· φθορά, διαφθορά καὶ καθαφθορά. Καὶ φθορά μὲν λέγεται τὸ χωρὶ σθῆναι μόνον τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἀποθα νεῖν· διαφθορά δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ σῶμα βρωθῇ ὑπὸ τῶν σκωλήκων, καὶ μόνα καταλειφθῶσι τὰ ὀστᾶ. Κα ταφθορά λέγεται, ὅταν σαπῶσι καὶ αὐτὰ τὰ ὀστᾶ, καὶ δαπανηθῶσι, καὶ εἰς μὴ ὄν χωρήσωσι παντελῶς. Τοῦτο γὰρ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι φθορὰν μόνην ἐδέξατο· τουτέστι θάνατον. Διαφθορὰν δὲ ἢ καταφθορὰν τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ὅλως οὐκ ἐδέξατο, ἀνέστη δὲ τριήμερος πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν. Διὰ τί λέγεται πρωτότοκος; Διότι ἀνέστη πρῶτος ἐκ τοῦ ἄδου, καθὼς καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἀνίστασθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Καὶ ἐπεὶ ἀνέστη πρὸ ἐκείνου ὁ Λάζαρος καὶ τοῦ Ἰαεῖρου θυγάτηρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, διὰ τί οὐκ ἐκλήθη τις ἐξ αὐτῶν πρωτότοκος; Διότι ἐκεῖνοι ἀναστάντες ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀπέθανον. Ὁ δὲ Χριστὸς, ἀναστὰς, οὐκ ἔτι ἀπέθανε. Καὶ ὅπερ ἐφ' ἡμῶν γενήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, τοῦτο γέγονε καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Πρῶτος γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀνάστασιν, ἧς καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ μέλλον ἐλπίζομεν ἀπολαύσασθαι, ἢ μὴ διαδέχεται θάνατος. Τί ἐστὶ λόγος, καὶ ὁσαυτῶς ὁ λόγος; Εἴρηται μὲν ὁ λόγος τριχῶς· λόγος ἐνούσιος, ὁ Θεὸς Λόγος, λόγος ἐνδιάθετος, ὁ τῶν ἀγγέλων, καὶ ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ λαλούμενος λόγος· καὶ ὁ προ φορικός, ὁ διὰ τῆς γλώττης, ὃς λέγεται ἄγγελος νοήματος. Λόγος δὲ εἴρηται ἐκ τοῦ λέγειν. Τί ἐστὶ Χριστιανός Χριστιανός ἐστὶν ἀληθινὸς οἶκος Χριστοῦ λογικός, δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ δογμάτων ὀρθῶν συνιστάμενος. Αἰρετικός δὲ ἐστὶ συκοφάντης καὶ κατήγορος ἀληθείας. Αἵρεσις ἢ ψευδὴς ὑπόληψις τοῦ μὴ ὄντος. Ἄτρεπτόν ἐστὶ τὸ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον. Φυσικόν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ φύσει κείμενον, ἢ τὸ ἀληθῶς ἀληθὲς γνωριζόμενον. Παρὰ φύσιν ἐστὶν, ὃ ὁ Θεὸς οὐχ οὕτω πεποίηκεν, ἢ ὅπερ ὅλως οὐ πεποίηκεν, οἷόν ἐστὶν ἢ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος. Τρία φησὶ τὰ λαλούμενα ἐν ἀνθρώποις· τὸ κατὰ φύσιν, τὸ παρὰ φύσιν, καὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν. Καὶ κατὰ φύσιν μὲν ἔστιν ὁ γάμος· παρὰ φύσιν ἢ πορνεία· 28.552 ὑπὲρ φύσιν ἢ παρθεनिया. Καὶ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ δικαίως συναγόμενος πλοῦτος· παρὰ φύσιν ἢ πλεονεξία· ὑπὲρ φύσιν ἢ ἀκτημοσύνη. Ὁμοίως πάλιν κατὰ φύσιν ἢ σύμμετρος τροφή· παρὰ φύσιν ἢ γαστριμαργία· ὑπὲρ φύσιν ἢ νηστεία. Ὁσαύτως πάλιν κατὰ φύσιν ἢ εἰρήνη· παρὰ φύσιν ἢ ταραχή· ὑπὲρ φύσιν ἢ πρὸς τοὺς ἐχθραίνοντας ἀγάπη. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως. Ἐτυμολογία ἐστὶν ἢ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος ὀρθότης, ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοὸς ἐρμηνευομένη· οἷον, Κατὰ τί εἰρήνη; Κατὰ τὸ ἡρεμεῖν τὸν νοῦν. Ὁσαυτερ πάλιν ταραχή, διὰ τὸ ῥᾶον χεῖσθαι· καὶ πλάνη κατὰ τὸ πλαγιάζειν τὸν νοῦν. Σωφροσύνη, ἢ ἀπὸ τοῦ σώα φρονεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα φρουρεῖν ἀπὸ ῥύπου. Πορνεία ἢ διὰ τὸ πυροῦν τὴν νεότητα, ἢ διὰ τὸ πηροῦν, ἢ ὡς ἐκτυφλοῦν τὸν νοῦν, ἢ διὰ τὸ πόρρωθεν νεύειν. Καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως. Τὸ σῶμα, ἔχον τὴν σύνθεσιν ἐκ τῶν στοιχείων, δέχεται καὶ διάλυσιν, καὶ ἀφανίζεται. Διὰ τοῦτο τὰ σώματα καὶ ἀνθρώπων καὶ ζῶων εὐφθάρτα καὶ εὐθνητα τυγχάνει, ἐκ τεσσάρων συνεστηκότα στοιχείων· λέγω δὴ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ πυρὸς, καὶ ἀέρος. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τούτων συνεστηκότα αἰεὶ γίνονται καὶ αἰεὶ φθείρονται, τῆς τῶν στοιχείων διαλυομένης συνθέσεως, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἴδιον ἀναλύοντος τόπον. Αὐτὰ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἀπλᾶ τυγχάνοντα καὶ ἀσύνθετα, τὸ μόνιμον ἔχει, καὶ μέχρι τῆς συντελείας ἀδιάλυτον. Περὶ ψυχῆς. Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν, ὅτι εἰσὶ πέντε πάθη ἐν αὐτῇ, ἅτινα ψυχικὰ πάθη καλοῦνται. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, ὀργή, λύπη, φόβος, φροντίς, καὶ φθόνος. Ὁ οὖν φρόνιμος ἔχων τὸν λογισμὸν δύναται τούτων κρατεῖν. Ἡ ψυχὴ δὲ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴν θερμὴ, ὡς πῦρ καίόμενον. Ὡς οὖν τὸ πῦρ τὰ βαλλόμενα εἰς λέβητα ἐψεί,

οὕτω καὶ ἡ πυρώδης ψυχὴ τὰ παραπεμπόμενα σιτία ἐν τῇ κοιλίᾳ λεπτύνει καὶ δαπανᾷ. Ψυχὴ γὰρ, οὐ διὰ τὸ ψυχρὸν τὴν οὐσίαν εἶναι, καλεῖται, καθὼς τινες τῶν ἀπλουστέρων ἐνόμισαν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκ πολλῆς θερμότητος ἀναξηραίνειν αὐτὴν τὰ ὑγρά· ὡς ἔστι πληροφορηθῆναι καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡλίου. Θερμὸς γὰρ ὢν καὶ πυρώδης, πηλὸν ξηραίνει καὶ πᾶν ὑγρὸν ἀνιμάται. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ θερμὴ ἐστὶ κατὰ φύσιν, παράθου καὶ ἐκ τῶν ἀποθνησκόντων. Ἦ γὰρ ὥρα ἡ ψυχὴ χωρισθῆ ἔκ τοῦ σώματος, πάντα τὰ μέλη ψυχρὰ καὶ κρυσταλλώδη εὐρίσκονται, οὐδὲν ἦττον πάγου χειμερινοῦ. Ἔως γὰρ ἔχει ἡ ψυχὴ τὴν τροφὴν εἰς ἀφθονίαν, θάλλει τὸ σῶμα καὶ ἀδρύνεται. Ὅπηνίκα δὲ ἀπορήσει σιτίων, αὐτὸ τὸ σῶμα κατεσθίει καὶ φθείρει. Οὐ γὰρ δύναται τὸ σῶμα ἄνευ τροφῆς ἀντέχειν πρὸς τὴν θερμότητα τῆς ψυχῆς, ὡσπερ οὔτε ἀγγεῖον χαλκοῦν, ἐστὼς ἐπὶ κλιβάνου, δύναται φέρειν ἄνευ ὕδατος τὴν σφοδρότητα τοῦ πυρός· ἐκφρύνεται γὰρ καὶ διαλύεται τέλεον. Οὕτως οὖν καὶ ὁ λέβης τοῦ σώματος, μὴ ἔχων τὴν τροφὴν, 28.553 παρὰ τῆς πυρώδους ψυχῆς ἐκπυρούμενος, ἀπόλλυται παντάπασι. Εἴ ποτε δέ σοι περὶ τῆς ψυχῆς τις ἀμφισβητοίη, ἐρώτησον αὐτόν· Εἶπέ μοι, ἐν ὄλω τῷ σώματι κεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ἐνὶ τόπῳ; Καὶ εἰ μὲν εἶπη σοι, ὅτι ἐν ὄλω τῷ σώματι, εἶπέ αὐτῷ· Καὶ πῶς τέμνουσι τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸν πόδα, καὶ οὐ κόπτεται καὶ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ πάλιν ζῆ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀποθνήσκει; Εἰ δὲ εἶπη σοι, Ἐν ἐνὶ μέρει κεῖται, πάλιν εἶπέ· Καὶ πῶς εἰσι τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ψυχῆς, καὶ πῶς δύναται ἄψυχον μέλος ἔχειν ὁ ἄνθρωπος; Καὶ πῶς ἐστὶ δυνατόν ζῆν χωρὶς ψυχῆς; Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον ψυχὴν νεκρὸν ἐστὶ· καὶ οὐκ οἶδας τί λέγεις. Ἐγὼ δὲ εἶπω σοι, ἐν ποίῳ τόπῳ, καὶ ποίῳ τρόπῳ, καὶ ποῦ ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ. Ἐν τρισὶ τόποις τοῦ σώματός ἐστιν ἐνιδρυμένη, καὶ ὡσπερ ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου εἰς ἓνα τόπον χωρεῖ, καὶ εἰσέρχεται τοῦ οἴκου, φωτίζει δὲ πάντα τὸν οἶκον· καὶ ἡ ψυχὴ, ἐν τοῖς τρισὶ μέρεσι τοῦ σώματος ἐνιδρυμένη, τὸν οἶκον ὅλον ζωογονεῖ τοῦ σώματος. Κατοικεῖ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐν τῷ ὀπισθεν μέρει τῆς κεφαλῆς, ὅπερ κότυλον ὀνομάζεται, καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς φλεψίν. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς τρισὶ μέρεσι κατοικεῖ ἡ ψυχὴ. Διὰ τοῦτο ἦν ἂν ὥραν τρωθῆ ἡ καρδία, ἢ ἐκ τῆς βασιλικῆς φλεβὸς αἷμα ρεύσῃ πολὺ, ἢ ἡ κεφαλὴ κρουσθῆ καὶ τμηθῆ ὑπὸ ξίφους, παρευθὺς χωρίζεται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα εὐρίσκεται. Κατοικοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις μέρεσιν, ὄλω τῷ σώματι μεταδίδωσι τῆς οἰκείας ζωτικῆς δυνάμεως.